CONFRUNTĂRI ÎNTRE PRINCIPALELE CONCEPŢII SOCIAL-POLITICE BURGHEZE DIN PERIOADA INTERBELICĂ A ROMÂNIEI CU PRIVIRE LA DEZVOLTAREA ACESTEIA

NATALIA SIMION

În contextul profundelor mutaţii săvîrşite în configuraţia geografică politică şi socială a lumii după primul război mondial, au loc şi în România adînci transformări atît în domeniul economiei în ansamblul ei cît şi pe plan social cultural. Viaţa politică cunoaşte, de asemenea, o intensă desfăşurare

Perioada imediat următoare încetării războiului, aduce ţării noastre rezolvarea, în limitele societăţii de atunci, a unor probleme cu largi implicaţii economice, sociale şi politice cum ar fi chestiunea agrară, votul universal şi altele ; probleme care confruntase puternic şi perioada antebelică. Legiferarea votului universal şi aplicarea reformei agrare au dus la o modificare importantă a structurii social-politice a ţării.

Relevînd profundele transformări care au avut loc pe plan internaţional după primul război mondial, Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism subliniază că „au loc şi în ţara noastră schimbări profunde în dezvoltarea economică şi socială, se naşte o vie efervescenţă politică, în centrul căreia un rol tot mai important joacă clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societăţii"[1].

Prefacerile care au avut loc în structurile social-politice româneşti au determinat mutaţii substanţiale în viaţa spirituală. Perioada interbelică a României cunoaşte o amplă şi profundă confruntare de idei. Principala distincţie a acestei confruntări ideologice o constituie opoziţia ireductibilă dintre doctrina marxistă şi doctrinele burgheze. Lupta dintre aceste două orientări diametral opuse se ducea în jurul unor concepte sociologice importante ca cel de evoluţie, revoluţie, reformă, proprietate, luptă de clasă, stat, definirea rolului social al clasei muncitoare şi al burgheziei în etapa istorică respectivă ş.a.[2].

Marxismul, răspîndit sistematic în ţara noastră începînd cu deceniul al optălea şi al nouălea al secolului trecut, se afirma tot mai susţinut în perioada interbelică în numeroase publicaţii progresiste, exprimînd poziţia clasei muncitoare în confruntările de idei care au avut loc în această epocă. Influenţa

---

[1] *Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Ed. pol., Buc., 1975, p. 39.

[2] Z. Ornea, *„Tradiţionalism" şi „evoluţie" în sociologia burgheză românească*, în Lupta de clasă, nr. 4/1966, p. 55.

pe care o exercita marxismul asupra maselor și prestigiul de care se bucura în această perioadă nu mai puteau fi negate nici de sociologii și economiștii de formație burgheză cu deosebită reputație în epocă. Astfel, sociologi și economiști burghezi de seamă ca Șt. Zeletin, M. Manoilescu, I. N. Angelescu, C. Stere, V. Madgearu, G. Tașcă, H. Mladenatz și alții, au studiat, într-un mod sau altul, dintr-un motiv sau altul, marxismul, fie din sursă directă, fie din surse indirecte în forma denaturată a revizionismului sau a reformismului burghez[3].

Interpretarea doctrinei marxiste constituia o preocupare pentru numeroși economiști și sociologi burghezi din perioada interbelică a României. Aceștia și-au dat seama că în preocupările lor de a justifica și a consolida orînduirea capitalistă nu puteau să nu țină seama și să nu cunoască doctrina marxistă cu care urmau să se confrunte. Unii teoreticieni burghezi din această perioadă, au respins în totalitate doctrina marxistă denigrînd-o, alții admiteau unele teze, încercînd să demonstreze valoarea lor teoretică și metodologică. Dar, admițînd unele teze ale marxismului ei respingeau altele, de importanță fundamentală, cu caracter revoluționar ca, spre exemplu, teza privitoare la lupta de clasă. Găsim adesea la teoreticieni ca St. Zeletin sau M. Manoilescu, încercări de a utiliza teze și concepte marxiste, denaturîndu-le sensul și conținutul, pentru a apăra interesele burgheziei.

Concluziile la care au ajuns teoreticienii burghezi, care s-au folosit de marxism, nu au fost aceleași în aprecierea situației economice și social-politice a României, a prezentului și viitorului ei pe plan economic și social-politic. Astfel, în vreme ce V. Madgearu aprecia România ca avînd o structură specific agrară, în care rolul hotărîtor sub raport social-economic trebuia să-l joace țărănimea, St. Zeletin absolutiza caracterul capitalist al evoluției țării noastre. După părerea lui Zeletin capitalismul nu-și încheiase în România cariera sa revoluționară. Mai mult decît atît el identifica înseși destinele țării cu cele ale burgheziei naționale. În acest sens scria : „la noi soarta țării se identifică cu soarta burgheziei naționale : dezvoltarea capitalismului înseamnă creșterea forței și avuției naționale, înăbușirea capitalismului ar însemna îndrumarea către mizerie și barbarie“[4].

Pornind de la acest punct de vedere eronat, St. Zeletin conchidea că problemele care se ridicau în perioada interbelică pentru dezvoltarea României erau de natură revoluționară și nu revoluționară proletară. Prin intermediul unor astfel de speculații „teoretice“, el urmărea să insufle maselor populare o atitudine pasivă, sau de sprijinire a politicii duse de oligarhia liberală și reprezentantul ei politic Partidul liberal.

Odată cu dispariția din viața politică a țării a Partidului conservator, care pînă la primul război mondial fusese unul din cele două mari partide, care alterna la „rotativa guvernamentală“, economistul amintit considera că a dispărut și opoziția politică, așa încît burghezia industrială a rămas singura clasă stăpînitoare. „Așadar, scria Zeletin, Marea Finanță Română nu are în prezent împotrivă nici o forță reală. Dușmanii ei naturali, proleta-

[3] N. Ivanciu, *Doctrina marxistă și teoriile unor economiști burghezi-români*, în Probleme economice, nr. 7, 1967, p. 31.

[4] Șt. Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, Buc., 1925, p. 52.

riatul și agrarianismul, sînt neexistenți la noi"[5]. Locul partidului conservator va fi luat însă de noile formațiuni politice burgheze ca Partidul Țărănesc, Partidul Poporului etc. Astfel, în locul contradicției dintre Partidul liberal și Partidul conservator, apare o nouă contradicție mai puternică între Partidul liberal și partidele noi și îndeosebi Partidul național-țărănesc.

Teoreticienii burghezi din această perioadă, dintre care unii cu realizări valoroase în cercetările de specialitate, cu receptivitate la unele cerințe obiective ale timpului, nu au reușit să depășească orizontul clasei din care făceau parte ; nu puteau elabora teorii generale care să corespundă cerințelor obiective de dezvoltare ale țării pe calea transformărilor revoluționare ale societății.

În România, confruntarea de idei din perioada interbelică a evidențiat faptul că doctrina marxistă, pentru care milita P.C.R. a fost singura orientare ideologică care a exprimat în mod consecvent interesele clasei muncitoare și ale tuturor maselor populare, reușind să descifreze mecanismul social-economic al țării și să elaboreze un program de luptă care să ducă la prefaceri revoluționare în concordanță cu legitatea istorică.

Doctrinele social-politice burgheze cele mai cunoscute în perioada interbelică au fost doctrina conservatoare, doctrina liberalismului și neoliberalismului, doctrina țărănistă și doctrina solidarismului social-economic. Caracterul eterogen al acestor doctrine evidențiază contradicțiile din sînul claselor dominante, ca expresie edificatoare a multitudinii și diversității pestrițe a intereselor de grup.

Încercînd să dea consistență ideii conservatoare privind dezvoltarea societății românești, apologeții acestei doctrine porneau „de la principiul, conservării neamului și al datinilor" susținînd că această idee, a conservării „a fost cea mai veche în politica neamului românesc și s-a făptuit spre apărarea legii și a moșiei"[6], adică a proprietății moșierești.

Deși într-un evident proces de descompunere, partidul conservator încearcă să supraviețuiască prin puținii politicieni ce-i mai rămăseseră devotați. Caracterizînd doctrina conservatoare, V. Madgearu constata că ea avea ca idee de bază credința „în existența unei ierarhii naturale și întrucît forțele sociale veneau să strîmbe această ierarhie naturală, conservatorismul devenea sceptic asupra viitorului social, era pesimist, nega fără să afirme nimic"[7].

Recunoașterea, la un moment dat, a imposibilității menținerii statu-quo-ului în ceea ce privește problema agrară, este un element comun la toți partizanii doctrinei conservatoare. Dar o soluție burgheză radicală, în această problemă, în condițiile de atunci ale României, nu putea fi dată nici de burghezie, cu atît mai puțin putea fi dată de moșierime — care manifesta o grijă deosebită pentru menținerea și consolidarea marii proprietăți.

Relevînd deosebirea dintre doctrina conservatoare și cea liberală, I. Gh. Duca afirma în mod just că prima este o doctrină a rezistenței, în vreme ce a doua e o doctrină de progres. Astfel — remarca el — „una trage

---

[5] St. Zeletin, *Neoliberalismul*, Buc., 1927, p. 174.
[6] *Partidele istorice și partidul conservator democrat*, 1908, p. 4.
[7] V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinele partidelor țărăniste*, Buc., 1924, p. 66.

înainte, cealaltă înapoi. Aşa încît fiecare pas în dezvoltarea socială reprezintă o izbîndă pentru liberalism şi o înfrîngere pentru conservatorism"[8].

Liberalismul a apărut în perioada luptei dusă de burghezie împotriva feudalismului. Această doctrină a servit burgheziei ca armă ideologică la demascarea caracterului perimat al instituţiilor feudale şi la afirmarea noilor instituţii progresiste, democrat burgheze. Cu ajutorul liberalismului burghezia şi-a prezentat interesele ei ca fiind expresia intereselor întregii societăţi interesată în realizarea progresului şi a unei prosperităţii generale. Într-adevăr, în perioada respectivă, doctrina liberală răspundea — în parte — unor cerinţe social-istorice obiective progresiste în raport cu orînduielile feudale. Liberalismul în evoluţia sa istorică a fost în concordanţă cu schimbările survenite în politica burgheziei, ale cărei interese le-a slujit întotdeauna. Pe măsură ce clasa muncitoare condusă de partidul său marxist se manifestă ca o forţă politică cu un program ideologic înaintat, liberalismul este constrîns să-şi dezvăluie adevăratul substrat, să-şi arate caracterul de doctrină burgheză. Astfel, prin om, prin individ, această doctrină înţelegea în primul rînd burghezul, proprietarul mijloacelor de producţie. Dealtfel categoria de bază a liberalismului era proprietatea privată. Definind doctrina liberală, I. Gh. Duca releva tocmai însemnătatea acestei categorii. În acest sens el scrie că liberalismul se rezumă la formula „progresul sub toate formele în cadrul însă al concepţiei proprietăţii individuale"[9].

I. Gh. Duca, referindu-se la deosebirea dintre doctrina liberală şi cea socialistă, face o apreciere realistă, arătînd că diferenţa dintre acestea constă în faptul că cea liberală concepe progresul social numai în cadrul proprietăţii individuale, pe cînd cea socialistă consideră că progresul nu se poate realiza decît prin desfiinţarea proprietăţii individuale.

Semnificativă ni se pare şi caracterizarea pe care fruntaşul liberal o face doctrinei socialiste : „Trebuie să mărturisesc că oricare ar fi simţămintele noastre faţă de socialism un omagiu i se cuvine. Socialismul e o doctrină sinceră şi lămurită. Ea nu se pune la adăpostul abilităţilor trecătoare spre a-şi ascunde adevăratele gînduri, ea nu întreţine echivocuri ca să poată cîştiga foloase de pe urma lor. Ea afirmă răspicat pe faţă, uneori cu brutalitate întotdeauna sus şi tare credinţele ei. Cu doctrina socialistă lupta e deschisă şi nu ascunsă, ştii că poţi fi învingător sau învins, dar ştii că nu vei fi atras nici cu flori otrăvite, nici lovit cu pumnalul pe la spate"[10].

Doctrina liberală „summa summarum", preconizează că individul trebuie să dispună de o libertate deplină, de o libertate omniprezentă în raporturile cu societatea, cu statul şi că, în orice caz, această libertate ţintită de către liberalişti este în afara unui determinism de ordin politic, de ordin social[11]. Ca principii de bază ale liberalismului se impun neamestecul statului în viaţa economică şi mărginirea rolului său numai la păstrarea şi conservarea libertăţii individului, la asigurarea aşadar, a drepturilor şi libertăţilor acestuia.

---

[8] I. Gh. Duca, *Doctrina liberală,* in *Doctrinele partidelor politice,* Buc., 1924, p. 103.
[9] I. Gh. Duca, *op. cit.,* p. 103.
[10] *Ibidem,* p. 107.
[11] Marin Voiculescu, *Istoria doctrinelor politice,* Buc., 1970, p. 302.

Libertatea individului pe care o propovăduiau doctrinarii liberalismului nu se putea obţine independent sau prin contrapunere faţă de exigenţele sociale, ci dimpotrivă, tocmai în concordanţă cu acestea şi cu interesele societăţii burgheze. Concordanţa intereselor individ-societate trebuie să se realizeze nu în afara sau împotriva interesului social, a interesului general sau a interesului individual, ci în concordanţă de interese obiective, dintre individ şi societate, dintre cerinţele cu caracter particular şi cele cu caracter general.

Doctrina liberală concepea însă societatea în chip atomar, ea considera numai individul ca unitate socială. Preţuirea excesivă a individului, cultul personalităţii umane este — scria M. Manoilescu — „trăsătura esenţială şi caracteristică a liberalismului. Caracteristica sa originală şi originară este şi rămîne cultul individualităţii“[12].

Într-adevăr, liberalismul din secolul nostru şi îndeosebi din perioada de după primul război mondial, spre deosebire de cel din secolul trecut, cuprinde o serie de elemente noi de exemplu creşterea intervenţiei statului în economie, dar după opţiunile ideologilor liberalişti acesta trebuia ferit de acaparare, ori de unde ar fi venit ea, de sus sau de jos.

Subscriind la această idee, M. Manoilescu afirma că „liberalismul a suferit încercări teribile care îi dictează imperios înoirea şi regenerarea. Neoliberalismul este liberalismul regenerat al vremii noastre“[13]. Această reprimenire doctrinară, echivala în fond cu recomandarea de adaptare a teoriilor burgheze pentru promovarea şi apărarea intereselor burgheziei în condiţiile crizei generale a capitalismului.

Necesitatea regenerării într-o postură deosebită a ideologiei liberale şi a politicii Partidului liberal era evidentă în noile condiţii din România postbelică. Astfel, eforturile tendinţelor transformatoare s-au obiectivat în cunoscuta doctrină neoliberală reprezentată de St. Zeletin, M. Manoilescu, Vintilă Brătianu, V. Slăvescu, I. Angelescu, I. Gh. Duca şi alţii. „Neoliberalismul — susţine St. Zeletin — este urmarea firească a dezvoltării capitalismului : el îşi ia naştere din legile de evoluţie ale acestuia. Baza sa economică este supremaţia Marii Finanţe, care poartă numele obişnuit de imperialism financiar“[14]. Unii doctrinari ai neoliberalismului ca Şt. Zeletin, I. Gh. Duca, Vintilă Brătianu, încercau să acrediteze ideea că burghezia nu-şi încheiase rolul ei istoric, nu-şi epuizase încă resursele revoluţionare, în consecinţă îi revenea misiunea de a rezolva problemele fundamentale care se puneau ţării spre rezolvare. În acest sens Şt. Zeletin susţinea că viitorul în România aparţinea oligarhiei financiare şi partidului care o reprezenta, Partidul liberal, şi că supremaţia marii finanţe care nu putea fi desfiinţată de nici o activitate politică, „va dispărea de la sine“, atunci cînd „îşi va îndeplini rolul ei istoric de a dezvolta şi organiza producţia naţională“[15]. În acea epocă, marca finanţă română, pretindea el, nu avea împotriva sa „nici o forţă reală. Duşmanii ei naturali, proletariatul şi agrariarismul sînt inexistenţi la noi, iar grupările

---

[12] M. Manoilescu, *Neoliberalismul*, în *Doctrinele partidelor politice*, Buc., 1924, p. 142.
[13] M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 144.
[14] Şt. Zeletin, *Neoliberalismul*, p. 81.
[15] Şt. Zeletin, *Burghezia română..*, p. 166.

politice ce i se opun nu au nici o rădăcină în societatea noastră“[16]. Astfel, în ceea ce privește țărănimea, declara Zeletin, nu se știe care va fi rolul ei în viitor, dar în prezent ea este „ca forță socială politică, inexistentă și că în toate societățile pe care le cunoaștem pînă acum, a fost tot astfel“. Mai mult, teoreticianul neoliberalismului considera țărănimea o masă haotică care „n-a stăpînit niciodată ci întotdeauna a avut nevoie de un stăpîn“[17]. Zeletin credea liniștit, că țărănimea noastră „s-ar putea ridica cu atît mai puțin împotriva burgheziei, cu cît interesele ei sînt strîns legate de procesul de dezvoltare a capitalismului național“[18]. În ceea ce privește proletariatul, el recunoștea că acesta era în contradicție de neîmpăcat cu orînduirea capitalistă, dar considera că la noi proletariatul era abia în formare. Concepțiile doctrinarilor neoliberali, care făceau apologia fățișă a marelui capital, nu s-au bucurat de receptivitate din partea maselor.

Partidele susceptibile de a reprezenta la noi spiritul neoliberal, erau, după opinia lui M. Manoilescu, Partidul liberal și Partidul național-democrat și mai ales Partidul poporului. El își exprima convingerea că ideile neoliberale „pot fi susținute de fracțiuni importante din toate clasele sociale și că pot servi de bază unui mare partid politic din România“[19].

Astfel, se susținea, firește, din scopuri propagandistice de partid, că această doctrină este împotriva oricărei opresiuni a individului sau a claselor, ori de unde ar veni acestea, din partea capitalismului sau din partea unor puteri cu tendințe asemănătoare cu ale capitalismului. Aceasta se motiva prin argumentul că neoliberalismul la noi nu se sprijinea pe o singură clasă ci pe toate clasele sociale și în mod deosebit pe țărănime. Astfel, s-a afirmat că împroprietărirea țăranilor începută de liberali și realizată de Partidul poporului „este o operă prin existență neoliberală“[20].

M. Manoilescu declara că recunoaște realitatea claselor sociale și consideră chiar că „reprezentarea exactă a claselor sociale în alcătuirea puterii publice este necesară pentru a se ajunge la formula unui echilibru social, sincer și sănătos“. În consecință se preciza că neoliberalismul tinde spre statornicirea unui echilibru social realizabil chipurile printr-o reprezentare sinceră a forțelor sociale. Se urmărea nu realizarea unei armonii sociale, („armonia socială fiind după opinia unor teoreticieni neoliberali, mai curînd un deziderat nepolitic decît unul politic), ci echilibrul social... În ce privește lupta de clasă se preciza că neoliberalismul o combate cu hotărîre deoarece „tinde la dominația de către o singură clasă a statului, care aparține tuturor“[21]. Neoliberalismul încerca să fundamenteze teza că lupta de clasă la noi nu avea o bază obiectivă, în consecință că măsurile represive împotriva maselor erau justificate.

---

[16] Șt. Zeletin, *Neoliberalismul,* p. 174.
[17] *Ibidem,* p. 173.
[18] Șt. Zeletin, *Burghezia română,* p. 166.
[19] M. Manoilescu, *op. cit.,* p. 158.
[20] *Ibidem,* p. 159.
[21] *Ibidem,* p. 147.

Neoliberalismul promova intervenția statului în economie într-un cadru limitat, care să sprijine inițiativa privată și să rezolve problemele legate de menținerea capitalismului pe care acesta nu le putea rezolva.

Neoliberalismul susținea ideea valorificării bogățiilor solului și subsolului prin industrializarea țării, sprijinind astfel îndeosebi interesele economice ale burgheziei industriale și financiare. În ceea ce privește promovarea ideii dezvoltării „prin noi înșine" aceasta avea semnificația susținerii cu precădere a intereselor capitalului național și admiterea participării capitalului străin numai în măsura în care nu atingea interesele capitalului autohton"[22].

Cu toate acestea, doctrina neoliberală a fost lipsită de o structură unitară. În cadrul ei se disting mai multe nuanțe, dintre care mai clar elaborate sînt două — una reprezentată mai ales de I. N. Angelescu, mai ponderată în apologie, conținînd și unele elemente realiste, și cealaltă fățiș apologetică, avînd ca exponent îndeosebi pe Șt. Zeletin. În acest sens, N. Kallos scria caracterizînd liberalismul și neoliberalismul contemporan: „ideologia politică care exprimă interesele burgheziei nemonopoliste, ale burgheziei mijlocii și mici nu mai reprezintă o simplă apologie a stărilor de lucruri existente în lumea capitalului. Lucrările și concepțiile multora dintre ideologii, politicienii și publiciștii care se încadrează în diferitele curente ale liberalismului și neoliberalismului burghez contemporan conțin, mai mult sau mai puțin, elemente critice la adresa capitalismului monopolist de stat, a practicii și ideologiei lui politice"[23].

Spre deosebire de doctrinele la care ne-am referit, doctrina solidarismului nu apare ca expresia unui partid politic cu această titulatură, ci ca o doctrină care, urmărind satisfacerea ideii de justiție umană, a unor condiții de funcționare optimă a societății a putut astfel, cuceri programele unor partide cu denumiri diferite.

Reprezentantul tipic al solidarismului pe plan internațional este Léon Bourgeais. Idei ale acestei doctrine se întîlnesc și la teoreticieni mai vechi ca Charles Gide și Charles Rist.

Preocupări legate de această doctrină găsim și în cadrul gîndirii filosofice și social-politice din țara noastră îndeosebi în perioada interbelică. Referindu-se la originea acestei doctrine, într-una din prelegerile organizate adesea de către Institutul social român intitulată „Solidarismul politic", Mihai Popovici, susținea că solidarismul politic este de o vîrstă cu omenirea, că acesta ar manifesta în toate ideea solidarității. Astfel, solidarismul era considerat a fi constituit izvorul statului, al națiunii și al societății[24].

La noi solidarismul avea ca teoretician de bază pe I. N. Angelescu. Variantă a reformismului burghez, doctrina sa preconiza realizarea pe plan mondial al solidarismului între popoare, iar pe plan intern solidarismul între clase[25]. Doctrina solidarismului pornea de la premisa falsă că statul burghez se afla deasupra claselor și avea astfel posibilitatea de a realiza echilibrul între forțele economice și clasele sociale.

---

[22] *Istoria doctrinelor economice*, Ed. did., și ped., Buc., 1970, p. 508.
[23] N. Kallos, *Conștiința politică*, Ed. pol., Buc., 1968, p. 92.
[24] Vezi M. Popovici, *Solidarismul politic*, în *Doctrinele partidelor politice*, Buc., 1924.
[25] *Istoria doctrinelor economice*, p. 509.

Statul burghez, departe de a realiza acest deziderat — după cum a demonstrat realitatea —, a fost întotdeauna un instrument în mîinile burgheziei, utilizat în interesul ei de clasă. Acest lucru era evident chiar şi pentru teoreticianul solidarismului de la noi I. N. Angelescu, care, angajat în apărarea poziţiilor burgheziei, preconiza unele concesii pentru clasa muncitoare, în ideea desigur, ca burghezia să nu piardă totul.

Solidarismul se vroia o doctrină „capabilă" să realizeze armonia socială între clase, să elimine deci conflictele sociale, prin restrîngerea, pe de o parte, a libertăţii de acţiune şi la rigoare chiar a proprietăţii private şi, pe de altă parte, prin îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale maselor şi atenuarea spiritului revoluţionar al acestora, mai ales al proletariatului.

Doctrina solidarismului, nu a revoluţionat gîndirea social-politică, ci a rămas doar un cuvînt de efect la întrunirile politice şi o verigă în lanţul doctrinelor social politice.

Diversitatea curentelor de idei din cîmpul cultural-politic al României interbelice axate pe un fond de căutări incerte reflecta multitudinea relaţiilor materiale, politice şi a instituţiilor de partid care, pe deasupra diversităţii aparente polariza, în fapt, opoziţia celor două grupări fundamentale ale burgheziei româneşti. Acestei stări de lucruri i se potrivesc, credem, cuvintele lui K. Marx: „Oligarhia nu se eternizează deţinînd în permanenţă puterea *în una şi aceeaşi mînă, ci lăsînd puterea să cadă alternativ dintr-o mînă pentru* a o înşfăca cu cealaltă"[26].

Ideologia burgheză reprezentativă de la noi s-a orientat dual spre ceea ce pe bună dreptate a fost desemnat prin termenii „tradiţionalism" şi „evoluţie"[27].

Dacă doctrinele expuse mai sus se pot integra foarte bine sub titulatura „evolutive", sub cea de tradiţionalism se înscrie doctrina ţărănistă. Elaborată în condiţiile importantelor prefaceri social-politice din ţara noastră de după primul război mondial, îndeosebi de către V. Madgearu, C. Stere, Ernest Ene ş.a., doctrina ţărănistă, se considera a fi o doctrină a ţărănimii. În realitate — aşa cum în mod just s-a apreciat — ea „interpreta interesele acesteia prin prisma proprietarului, şi a burghezului şi lega soarta ţărănimii de cea a regimului burghezo-moşieresc"[28].

Ţărănismul nu va dezvolta idei şi teze tradiţionalist-ortodoxiste, dar era principial antiindustrialist, pledînd cu argumente sociologice — pentru făurirea unui organism economico-social de tip agrar, bazat pe economia familială a micii agriculturi, industria trebuind să fie redusă, în general, la aceea de prelucrare a produselor agrare"[29].

Doctrina ţărănistă tindea să fundamenteze din punct de vedere teoretic rolul important al Partidului ţărănesc şi al ţărănimii înstărite, în viaţa politică a ţării, ca o clasă independentă, chemată să realizeze transformarea societăţii. În acest sens, V. Madgearu considera că partidele ţărăneşti şi partidele socialiste au acelaşi ideal social, transformarea ordinii sociale, deosebindu-se de

---

[26] K. Marx—Fr. Engels, *Opere*, vol. 11, Ed. pol., Buc., 1961, p. 381.
[27] Z. Ornea, *op. cit.*, p. 55—70.
[28] *Istoria doctrinelor economice*, p. 495.
[29] Z. Ornea, *op cit.*, p. 63.

partidele liberale și conservatoare care militau pentru menținerea ordini existente. Teoreticianul țărănist aprecia că ar exista granițe de netrecut între oraș supus influențelor capitaliste și sat — considerat necapitalist și afirma că țărănimea se poate apăra de tendințele exploatatoare ale industriei capitaliste, limitate la sfera circulației, prin intermediul cooperației. V. Madgearu conchidea că „tendința naturală de evoluție a agriculturii, care corespunde cu necesitățile progresului, mînă cu o forță elementară spre dominația exploatării mici“[30].

Țărănismul susținea cu tărie legitimitatea micii gospodării țărănești, încercînd să „dovedească“ valențele sale, trăinicia și perspectivele ei deosebite de dezvoltare și, se înțelege, își propunea să dovedească implicit șubrezenia marii producții în agricultură.

Afirmațiile susținute ale țărănismului privitoare la viitorul și trăinicia micii proprietăți își aveau originea în evoluarea numai a sectorului țărănesc din agricultura țării noastre, creat în urma reformei agrare din 1921. Pornindu-se de la această realitate social-economică, „s-a emis ipoteza aprig susținută că stabilitatea îi este deplin asigurată, excluzîndu-se aproape fenomenul diferențierii și polarizării în cadrul acestui sector“[31].

Într-adevăr, doctrinarii țărănismului susțineau că pot fi evitate cauzele principale ale pulverizării pămînturilor țărănești, succesiunea și creșterea numerică a populației, care aveau drept consecință proletarizarea țărănimii. Astfel, doctrinarul principal al țărănismului, V. Madgearu, credea că „prin intensificarea muncii țărănești mărimea lotului economic, care îngăduie o exploatare rațională, s-a coborît astfel încît nici parcelarea prin succesiune n-a dus la proletarizare decît numai în anumite regiuni muntoase și deluroase, unde, dată fiind înmulțirea păturii țărănești, imposibilitatea ca parcelarea să continue la infinit și intensificarea muncii avînd limitele sale, plusul de populație a fost absorbit treptat de alte ocupații, care aveau nevoie de brațe de muncă“[32]. Dimpotrivă, susținea mai tîrziu teoreticianul menționat, se constata o tendință opusă în loc de concentrarea exploatărilor în agricultură. Realitatea contradictorie a economiei noastre rurale a infirmat unilateralitatea acestei teze a doctrinei țărăniste.

Agricultura mică, de tip familial, care se practica la noi, nu și-a putut demonstra superioritatea în raport cu marea agricultură de tip capitalist.

Era evident faptul că țăranul mic proprietar, pentru apărarea acestei proprietăți, pentru a nu se proletariza, muncea din greu cu întreaga familie, limitîndu-și cu severitate cheltuielile numai la mijloacele de strictă subzistență. Supraviețuirea micii proprietăți era o consecință a supramuncii și a reducerii la minimum a cheltuielilor micului producător și a familiei sale. Referindu-se la acest fenomen, Lenin releva că se trece sub tăcere faptul, „pe care numai niște oameni de rea credință sau ignoranți îl pot îngădui că, țăranii cu gospogării mici muncesc peste puterile lor și că ei consumă prea puțin“[33], că situația se poate schimba prin unirea țărănimii muncitoare cu clasa munci-

---

[30] V. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism*, Buc., 1936, p. 36.
[31] Z. Ornea, *Țărănismul* — studiu sociologic, Buc., 1969, p. 184.
[32] V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, p. 69.
[33] V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 5, Buc., Ed. pol., 1964, p. 187.

toare în lupta revoluţionară desfăşurată de aceasta împotriva întregii societăţi capitaliste. Evident că numai cu greu se putea contesta adevărul că evoluţia agriculturii noastre ducea către o progresivă diferenţiere şi proletarizare în rîndurile ţărănimii. V. Madgearu identifica singura posibilitate a progresului în dezvoltarea producţiei naţionale, în mica agricultură ţărănească, tinzînd să rezerve în felul acesta României situaţia unei ţări agrare. El susţinea, dealtfel, că ţara noastră este prin structura populaţiei sale un stat agrar ţărănesc, determinat să rămînă astfel, să nu poată deveni un stat industrial, prin însăşi condiţiile naturale de existenţă, după opinia sa, baza existenţei noastre ca stat era agricultura : „sîntem, orice am zice, şi orice am face un stat de ţărani". Producţia mică apreciată a fi viabilă şi superioară în agricultură, ar fi împiedicat — după V. Madgearu — proletarizarea ţărănimii prezisă de Marx. V. Madgearu nu vedea faptul că micul producător în condiţiile dezvoltării capitalismului ajunge în situaţia de dependenţă faţă de capital şi afirma că această dependenţă se putea evita prin crearea unei reţele de cooperative. De aici necesitatea „de organizare de cooperative de desfacere în comun în fiecare sat, unite în federale, şi de o organizaţie centrală pentru comercializarea cerealelor, înlăuntrul şi în afară, la care să participe cooperativele şi sindicatele agricole, împreună cu statul"[34]. Cooperativele ar fi reuşit — aprecia V. Madgearu — să garanteze, între altele, o organizare optimă a desfacerii produselor agricole şi, prin înlăturarea intermediarilor, ar fi adus ţărănimii întregul preţ al produselor sale. Crearea unei reţele cooperatiste, apare deci, ca şi una din soluţiile salvatoare pentru proprietatea parcelată. Ţărănismul s-a constituit pe o apreciere eronată a structurilor economice şi sociale româneşti existente şi mai ales pe o înţelegere falsă a dinamicii acestora. În consecinţă, el nu putea să indice o cale viabilă de dezvoltare a României.

Teza dezvoltării necapitaliste a agriculturii româneşti, dominată de mica gospodărie ţărănească, precum şi teza superiorităţii şi trăiniciei acestei gospodării ocupă un loc de seamă în doctrina ţărănistă.

Teoreticienii ţărănişti au ajuns la asemenea constatări pornind de la aprecierea eronată a ponderii relaţiilor de producţie capitaliste în agricultură, precum şi a sectoarelor capitaliste din industrie, transporturi, bănci, comerţ etc. Astfel s-a ajuns la concluzia neştiinţifică că ţara noastră în perioada interbelică nu ar fi avut o structură capitalistă, ci o structură specifică agrar-ţărănească, impunînd spre rezolvare probleme deosebite de cele ale ţărilor capitaliste şi care, fireşte, necesitau şi soluţii corespunzătoare. Ţărănismul era decretat „ca soluţia unică a tuturor problemelor esenţiale ale societăţii noastre. Lucrul acesta nu trebuie să mire pe nimeni — sublinia un lider ţărănist. Tot ce s-a clădit şi s-a încercat pînă astăzi la noi pe baza altor categorii sociale şi altor concepţiuni politice, a fost şubred şi incomplet, chiar cînd a fost bine intenţionat"[35].

Ţărănismul era considerat ca avînd menirea de a transforma radical nu numai viaţa ţărănimii, ci, implicit şi cea a întregii naţiuni, de a schimba fundamental şi coordonatele problemei muncitoreşti de la oraşe. În consecinţă

---

[34] V. Madgearu, *Ţărănismul*, Buc., 1921, p. 23.
[35] P. Suciu, *Politica muncitorească*, în *Şcoala de la Cîmpulung*, Buc., 1935, p. 120.

se impunea, susţineau teoreticienii ţărănişti, revizuirea de către liderii proletariatului a bazelor luptei duse de ei „pentru că ţărănismul substituie astăzi la noi cadrului internaţional al proletariatului un cadru social destul de larg în care acesta să intre, şi un cadru naţional destul de pur pentru ca să se poată sufleteşte transforma"[36]. După această opinie, evident eronată rezultă că ţărănismul putea să devină un instrument de rezolvare şi a problemei muncitoreşti.

Analiza riguroasă a condiţiilor materiale de existenţă şi a proceselor obiective din sfera relaţiilor de producţie şi a structurii sociale constituiau temeiurile obiective ale intereselor comune ale clasei muncitoare şi ale ţărănimii muncitoare. Dar rezolvarea radicală a problemelor cu care ţărănimea era confruntată, eliberarea ei de exploatare, în primul rînd, nu puteau fi înfăptuite decît în lupta comună cu clasa muncitoare, sub conducerea acesteia. „Demascînd manevrele şi diversiunile pe plan ideologic ale claselor dominante, P.C.R. releva că prin aceasta se urmărea în primul rînd împiedicarea făuririi alianţei muncitoreşti-ţărăneşti"[37].

Pornind de la analiza situaţiei social-economice şi politice din ţara noastră, Congresul al V-lea al P.C.R. a stabilit sarcinile şi forţele motrice ale revoluţiei, precizînd că România se găsea în faţa desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice, a cărei sarcină consta în înlăturarea prin forţă a puterii de stat burgheze şi în instaurarea dictaturii revoluţionar-democratice a proletariatului şi a ţărănimii. Documentele Congresului subliniau că „hegemonul acestei revoluţii poate să fie numai proletariatul, care se sprijină la ţară pe elementele proletare şi semiproletare, duce cu sine ca aliat păturile sărace şi principalele pături mijlocaşe ale ţărănimii şi care se luptă cu burghezia sătească (chiaburimea) pentru conducerea maselor fundamentale ale ţărănimii"[38]. Această importantă concluzie a Congresului al V-lea al P.C.R. privitoare la necesitatea prefacerilor revoluţionare din ţara noastră la rolul clasei muncitoare în aceste prefaceri evidenţia caracterul eronat al tezelor doctrinei ţărăniste conform cărora ţărănimea avea capacitatea de a acţiona independent, ea fiind chemată să îndeplinească „un rol determinant în opera de transformare socială a ţărilor din răsăritul Europei în epoca istorică deschisă de războiul mondial"[39].

Teoreticienii ţărănismului susţineau această teză pornind de la cunoscuta idee că structura organică a ţărilor capitaliste din apusul Europei ar fi fost deosebită de aceea a statelor agrare din răsărit. La baza acestei structuri organice diferite ar fi stat îndeosebi „factori naturali şi istorici". În consecinţă se afirma că „soluţiile practice la care vrea să ajungă marxismul, nu pot fi identice pentru toată lumea". Astfel se recunoştea că „societatea capitalistă din apus prezintă în ea însăşi toate posibilităţile tehnice-obiective şi subiective, de realizare a societăţii socialiste de mîine", dar se conchidea că „nu tot astfel stau lucrurile cu societăţile agrariene din răsărit"[40]. Se susţinea că în răsărit

[36] A. Boldur, *Monografia istorică a satului*, în *Şcoala de la Cîmpulung*, Buc., 1935, p. 120.
[37] Cf. *Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare în România*, Buc., 1969, p. 184.
[38] *Documente din istoria P.C.R. 1923—1933*, vol. III, ESPLP, Buc., 1956, p. 253.
[39] V. Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, p. 81.
[40] Sterian Dumbravă, *Marxism şi ţărănism*, în „Stînga" din 4 dec. 1932, p. 6.

procesul de evoluție ar fi fost cu totul deosebit, ca urmare și procesul de revoluție, de transformare trebuia să fie altul. Se opina că nu considerente de alt ordin, ci numai particularitățile specifice din țările agrare duc la această concluzie. Este semnificativă aprecierea că „aceasta nu înseamnă că ele exclud marxismul", ci, dimpotrivă, le apropie o serie de afinități economice și sociale, evidențiindu-se ca obiectiv comun lupta împotriva capitalismului anarhic și hrăpăreț. Mai mult, se tindea chiar la prezentarea țărănismului drept „o extindere" sau „o completare și adaptare a marxismului la realitățile de viață socială din țările agricole — realități oarecum neglijate de K. Marx în vîltoarea preocupărilor sale în contra capitalismului occidental"[41].

Aceeași opinie de apropiere a țărănismului de socialism o împărtășea și Mihai Ralea. El afirma că „țărănismul alături de socialism este o doctrină completă"[42], cu deosebirea doar că socialismul este o doctrină universală, în vreme ce țărănismul urmînd să țină seama de specificul național nu putea fi egal în timp și spațiu cu acesta. Țărănismul era considerat că „explica și dădea un răspuns la toate problemele puse nu numai în România ci și în toate țările cu structură agricolă".

În același spirit se exprima și filosoful P. P. Negulescu care afirma că la noi mulți consideră că „țărănismul este o imitație a marxismului, pentru uzul celor ce voesc să facă „politică muncitorească", ca să nu zicem socialism sadea, în țara noastră lipsită de proletariat industrial"[43]. Astfel, după opinia acestora rolul țărănimii, la noi, echivala cu acela al proletariatului din țările industriale. Se preciza însă că țărănismul manifesta anumite rezerve în ce privește soluțiile de viitor preconizate de Marx, deoarece ele ar fi fost „deduse dintr-o lume care-i este străină : lumea burgheziei occidentale"[44], el vizînd o organizare social-economică proprie realităților noastre prin intermediul cooperației.

Evident, deosebirea dintre modul de transformare a societății, așa cum îl preconiza și înțelegea marxismul, față de țărănism, era radicală. Astfel, în vreme ce clasa muncitoare milita pentru înlăturarea orînduirii sociale existente și pentru construirea socialismului, țărănismul postula ideea irealizabilă, firește, a construirii în cadrele orînduirii capitaliste a unei societăți mai drepte și mai bune.

Ziarul „Dreptatea", organ al P.N.T., afirma că mișcarea socialistă a contribuit la răspîndirea în lumea satului românesc a preocupărilor de ordin social și că începuturile acestei mișcări au favorizat crearea unei atmosfere prielnice ideilor țărăniste. Astfel, țărănismul la începuturile sale s-ar fi situat — conchidea ziarul amintit — „între cele două doctrine importante, pentru a îmbrăca într-o nouă haină societatea româncască, pe de o parte, doctrina liberală — o nuanță specifică — „național liberală" — pe de altă parte doctrina socială, cu toate gamele sale, începînd de la socialismul romantic, al

---

[41] *Ibidem.*
[42] M. Ralea, *Naționalism și țărănism*, în *Școala de la Cîmpulung*, 1935, p. 95.
[43] P. P. Negulescu, *Partidele politice*, Ed. Cult. Națională, Buc., 1926, p. 170.
[44] „Stînga" din 4 decembrie 1932, p. 6.

lui Fourier, pînă la marxismul ortodox al lui Kautsky, adoptat și propagat la noi de spiritul fin al lui Dobrogeanu Gherea"[45].

Țărănismul era prezentat în această publicație, drept „o mișcare a clasei țărănești în lupta împotriva întregului sistem de exploatare și dominație economică și politică a societății capitaliste"[46]. În realitate, țărănismul nu a fost, în esența sa, anticapitalist, așa cum nici Partidul țărănesc nu a fost un partid anticapitalist. Doctrina țărănistă și-a trădat îndeosebi caracterul de clasă, de apărătoare mai ales a intereselor burgheziei satelor noastre, cînd a devenit doctrină oficială.

Doctrinele social-politice din România interbelică, elaborate și susținute de ideologii claselor dominante au făcut fără excepție apologia capitalismului, cu deosebirea că unele o făceau direct, fățiș, ca neoliberalismul, altele în chip voalat, prin diversiuni ideologice, ca teoria statului țărănesc[47].

Aceste doctrine erau neștiințifice și unilaterale, străine de spiritul înțelegerii adevăratelor raporturi ale dinamicii economice și social-politice din țara noastră. Totuși, nu trebuie neglijat faptul că unele dintre doctrinele social-politice burgheze din perioada interbelică, cu tot caracterul lor neștiințific și retrograd detașează, pe alocuri, o receptare a elementelor noului.

În acest din urmă sens, este necesar, firește, evidențierea unor contribuții și nu dizolvarea lor în limitele acestor doctrine aflate în contradicție cu legitatea istorică. Este simptomatic modul truchiat de abordare a problemei pe care se aflau, într-o falsă opoziție, dar reală, teoreticienii Șt. Zeletin și V. Madgearu. Discuția se punea ca o antiteză între „cultură" și „civilizație", raport a cărui dialectică era surprinsă, împotriva tuturor exagerărilor, de Eugen Lovinescu. „Conflictul se reduce în fond la lipsa de sincronism dintre prefacerea revoluționară a instituțiilor și a condițiilor de viață socială a poporului nostru și prefacerea înceată și evolutivă a sufletului românesc. În loc ca această lipsă de sincronism atît de firească să-și fi găsit o justificare, cel puțin în mințile cugetătorilor și cercetătorilor științifici ridicat prin cultură la posibilități de reflecție obiectivă, ea s-a prefăcut într-o armă de luptă împotriva mersului, irevocabil, al evoluției sociale"[48].

Ideologii claselor dominante din această perioadă procedează la o revizuire a arsenalului lor ideologic, în conformitate cu noile cerințe ale apărării capitalismului, elaborează și teorii noi care urmăreau același scop. Evident, opoziția de idei, pe care au instituit-o mai cu seamă ideologii neoliberalismului și cei ai țărănismului, era una de partid în interiorul claselor dominante cu totul formală, legată de perspectiva burgheză a națiunii române. O evaluare critică, tinzînd să acorde prioritate uneia sau alteia dintre aceste ideologii, nu ar putea fi adecvate realității complexe și contradictorii pe care o proba sub raport economic, social-politic și istoric România interbelică.

Opoziția, în limitele sociologiei și ideologiei burgheze, era, în fond, una de înlocuire din timp în timp, a unei poziții unilaterale, cu o altă poziție unilaterală. Astfel, „evoluționismul progresiv" al neoliberalismului

---

[45] „Dreptatea" din 20 decembrie 1935.
[46] *Ibidem.*
[47] *Istoria gîndirii sociale și filosofice în România,* Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1964, p. 414.
[48] E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne,* vol II, Buc., 1926, p. 211.

echivala cu un optimism şi un pozitivism elementar în condiţiile unei ţări agrare, slab dezvoltate din punct de vedere industrial, după cum „tradiţionalismul ţărănist" însemna o ignorare susţinută a forţelor revoluţionare pe care capitalismul industrial de la noi le generase, o profesiune de izolare din cursul real al dezvoltării capitaliste a Europei.

Pe acest fond de căutări incerte, de incapacitate politică a claselor aflate la putere, numai Partidul Comunist Român înarmat cu ideologia clasei muncitoare, partid marxist înaintat, s-a dovedit a fi o forţă politică menită să generalizeze, să discearnă esenţialul în legicul din viaţa socială, să militeze pentru înfăptuirea transformărilor revoluţionare menite să deschidă calea făuririi unei societăţi noi, societatea socialistă.

CONFRONTATIONS ENTRE LES PRINCIPALES CONCÉPTIONS SOCIALE—POLITIQUES BOURGEOISES DE L'EPOQUE D'ENTRE LES DEUX GUERRES, SUR LE DEVÉLOPPEMENT DE LA ROUMANIE

Résumé

La présente étude met en évidence que les profondes transformations qui ont eu lieu dans les structures socio-politiques roumaines dans l'entre-deux-guerres ont provoqué des mutations importantes dans la vie spirituelle. Cette période se caractérise par un ample débat d'idées. Le trait principal de celui-ci est représenté par l'opposition irréductible entre la doctrine marxiste et les doctrines bourgeoises.

La lutte entre ces orientations totalement opposées concernait certains concepts sociologiques importants comme celui d'évolution, de révolution, réforme, propriété, lutte de classe, état, ainsi que le rôle social de la classe ouvrière et de la bourgeoisie dans l'étape historique mentionnée, etc.

On montre dans le travail que l'idéologie bourgeoise s'est doublement orientée vers ce qu'on désigne à juste titre par les termes traditionalisme et „évolution".

L'oppositionn, dans le cadre de la sociologie et de l'idéologie bourgeoise, consistait au fond dans un remplacement de temps en temps d'une position unilatérale par une autre position similaire.

Ainsi, „l'évolutionisme, progressif" du néo-libéralisme équivalait à un optimisme déconcertant et à un positivisme élémentaire dans les conditions d'un pays agraire, faiblement développé du point de vue industriel, tandis que le „traditionalisme du parti paysan" signifiait une ignorance systématique des forces révolutionnaires que le capitalisme industriel de notre pays avait générées, un isolement du cours réel du développement capitaliste de l'Europe.

Le marxisme s'affirme de plus en plus dans de nombreuses publications progressistes, en exprimant la position de la classe ouvrière dans les luttes d'idées de cette époque.

Sur ce fond d'hisitantes recherches, d'incapacité politique des classes se trouvant au pouvoir, seul le Parti Communiste Roumain, grâce à la doctrine marxiste-leniniste, était la force politique capable de généralisation, de déconverte de l'essentiel, du necessaire dans la vie sociale, de militer pour l'accomplissement des transformations revolutionnaires qui devaient ouvrir, la voie à l'edification d'une societé nouvelle, la societé socialiste.